

Bron: Braaksma, M., & Janssen, T. (2015). Onderwijs in schrijfstrategieën. In: Vier effectieve schrijfdidactieken: Voortgezet of secundair onderwijs. p. 3-8. Nederlandse Taalunie.

Onderwijs in schrijfstrategieën

- 1.1. Typering naar leerstof en didactiek
- 1.2. De doelstellingen
- 1.3. Leerstof en fasering van de lessen
- 1.4. Sleutelscènes
- 1.5. Doorslaggevende ontwerpregels
- 1.6. Relevante literatuur

1. Onderwijs in schrijfstrategieën

1.1. Typering naar leerstof en didactiek

Plannen, structureren, formuleren en reviseren zijn belangrijke fasen in het schrijfproces, waar veel leerlingen in het voortgezet of secundair onderwijs moeite mee hebben. Zo is het niet ongebruikelijk dat leerlingen hun tekst in het geheel niet plannen, maar meteen beginnen te schrijven. Reviseren blijft vaak beperkt tot lokale, oppervlakkige revisies, zoals het verbeteren van spelfouten in de geschreven tekst. Deze aanpak van het schrijven leidt veelal tot kwalitatief zwakke teksten.

Een effectieve methode om leerlingen te ondersteunen bij het schrijfproces, is onderwijs in schrijfstrategieën. In strategiegericht stelonderwijs leren leerlingen – via expliciete instructie – :

- a) bepaalde strategieën toe te passen bij het plannen, structureren, formuleren en reviseren van teksten;
- b) bepaalde zelfregulerende strategieën toe te passen (zoals doel bepalen, jezelf monitoren en jezelf instructies geven), en
- c) bepaalde tekststructuren te herkennen en zelf toe te passen.

Deze strategieën en tekststructuren kunnen genrespecifiek zijn. Bijvoorbeeld: een strategie voor het schrijven van een verhaal of voor een betogende tekst. De strategieën kunnen ook meer algemeen van aard zijn, toepasbaar bij het schrijven van allerlei soorten teksten.

Hieronder volgt een beschrijving van een strategiegerichte lessenreeks voor het leren schrijven van korte informatieve teksten, bedoeld voor de onderbouw van het voortgezet of secundair onderwijs (12- tot 16-jarige leerlingen). De lessenreeks is in verschillende Amerikaanse onderzoeken effectief gebleken (De la Paz, 1999; De la Paz, Owen, Harris & Graham, 2000; De la Paz & Graham, 2002).

1.2. De doelstellingen

- Leerlingen leren twee strategieën voor het plannen en schrijven van informatieve, beschouwende teksten: PLAN en WRITE;
- Leerlingen weten waar de acroniemen PLAN en WRITE voor staan (iedere letter duidt op een stap in het schrijfproces);
- Leerlingen kunnen deze strategieën zelfstandig toepassen bij het schrijven;

- Leerlingen kunnen met behulp van deze strategieën in ca. 30 minuten een informatieve (beschouwende of uiteenzettende) tekst schrijven.

1.3. Leerstof en fasering van de lessen

De oorspronkelijke lessenreeks omvat circa 16 lessen, verspreid over een periode van 6 weken. In de onderwijspraktijk kan de lessenreeks vermoedelijk ingekort worden. De schrijftaak die in deze lessen centraal staat, is het schrijven van een korte tekst aan de hand van opdrachten zoals:

- Neem je beste vriend in gedachten, en leg uit wat een goede vriend zoal doet. Geef aan waarom je denkt dat deze dingen belangrijk zijn, en hoe je reageert als jouw beste vriend deze dingen doet.
- Denk aan regels die je niet fair vindt. Geef aan welke regels volgens jou veranderd moeten worden en waarom (De la Paz, 1999).

Voor het schrijven van hun tekst krijgen leerlingen ca. 30 minuten de tijd.

Om leerlingen bij het schrijven te ondersteunen, worden hen twee strategieën aangeleerd: een planningstrategie voorafgaand aan het schrijven (PLAN) en een planningstrategie tijdens het schrijven (WRITE). Tegelijkertijd leren leerlingen strategieën voor het reguleren en coördineren van hun schrijfproces. Dit zijn strategieën zoals: doel bepalen, jezelf monitoren en jezelf instructies geven. PLAN en WRITE zijn acroniemen, waarbij iedere letter staat voor een stap die leerlingen bij het schrijven moeten nemen. De acroniemen zijn bedoeld om het onthouden van de strategieën te vergemakkelijken (zie figuur 1). Uiteindelijk moeten de leerlingen de strategieën zelfstandig toepassen bij het schrijven van teksten.

Figuur 1. Planningstrategie voor het schrijven van beschouwende teksten (De la Paz, 1999).

Planningstrategie: PLAN	
P	Pay attention to the prompt
L	List main ideas
A	Add supporting idea
N	Number your ideas
How to remember to keep planning while composing your essay: WRITE	
W	Work from your plan to develop your thesis statement
R	Remember your goals
I	Include transition words for each paragraph
T	Try to use different kinds of sentences
E	Use Exciting, interesting, \$100.000 words

PLAN is gericht op het ontwikkelen van een schrijfplan vóór het schrijven. Bij de eerste stap (**P**ay attention) wordt leerlingen gevraagd goed te kijken naar de schrijfoopdracht: over welk onderwerp moet je schrijven? En hoe moet je dat onderwerp uitwerken, volgens de opdracht?

De schrijfoopdracht luidt bijvoorbeeld: “Denk aan de belangrijkste dingen die je je zou willen wensen. Schrijf een tekst waarin je aangeeft welke wensen je hebt gekozen, en geef redenen waarom je deze het meest belangrijk vindt.” Leerlingen wordt gevraagd om in de opdrachttekst het onderwerp één maal te onderstrepen (“de belangrijkste dingen die je je zou willen wensen”) en hoe zij dat onderwerp moeten uitwerken twee maal te onderstrepen (“geef redenen waarom je deze het meest belangrijk vindt”).

Ook wordt leerlingen in deze fase gevraagd doelen te formuleren waaraan zij willen werken met betrekking tot hun schrijfproducten. Deze doelen hebben betrekking op criteria waaraan een goede tekst moet voldoen (opbouw, woordkeuze e.d.).

Bij de tweede stap (**L**ist main ideas) kiezen leerlingen voor een onderwerp (bijvoorbeeld: over welke wensen zij

willen schrijven) en bedenken tenminste drie hoofdgedachten voor hun tekst (bijvoorbeeld: drie redenen waarom zij die wensen belangrijk vinden). Vervolgens moeten zij bij stap 3 (**Add supporting idea**) details en voorbeelden bedenken en toevoegen. Bij de vierde stap (**Number your ideas**) wordt leerlingen gevraagd hun hoofdgedachten te ordenen, op grond van belang.

WRITE is gericht op het plannen tijdens het schrijven. De vijfde stap (**Work from your plan**) herinnert leerlingen eraan om ideeën uit hun schrijfplan te gebruiken tijdens het schrijven. Leerlingen leren hier verschillende manieren om hun tekst te beginnen: met de belangrijkste stelling, met een "aandachttrekker", een reeks vragen, een grappig voorval of een anekdote, en dergelijke.

Stap 6 (**Remember your goals**) is eveneens een reminder om te blijven plannen tijdens het schrijven. Leerlingen formuleren individueel of groepsgewijs doelen waaraan zij willen werken met betrekking tot hun schrijfproducten. Deze doelen hebben betrekking op criteria waaraan goede teksten moeten voldoen (opbouw, woordkeuze e.d.).

Stap 7 tot en met 9 geven specifieke suggesties voor het gebruik van signaalwoorden (**Include transition words**), gevarieerde zinsbouw (**Try to use different kinds of sentences**), en woordkeuze (**Use Exciting, interesting words**). Leerlingen ontvangen deze suggesties op kaartjes (zie Figuur 2) en worden aangemoedigd hun teksten te herlezen en aan de hand van deze punten te reviseren.

Figuur 2. Kaartjes met suggesties voor het schrijven van een beschouwing

Gebruik van signaalwoorden om ideeën met elkaar te verbinden

- Ten eerste ten tweede
- In de eerste plaats
- Een andere reden is
- Om te beginnen.....
- Verder...
- Daarnaast...

Hoe te beginnen met een aandachttrekker

- Gebruik een reeks vragen
- Gebruik een anekdote of een grappig voorval
- Gebruik een boze uitspraak
- Begin met een mening die tegenovergesteld is aan jouw eigen mening

1.4. Sleutelscènes

In de lessen zijn zes instructiefasen onderscheiden:

1. aanbrengen van achtergrondkennis
2. bespreken van de strategie
3. voordoen van de strategie
4. memoriseren van de strategie
5. ondersteund gebruik van de strategie
6. zelfstandig gebruik van de strategie.

Aanbrengen van achtergrondkennis

In de eerste twee lessen wordt nagegaan welke voorkennis leerlingen al hebben over het genre "beschouwende tekst", en hoe zo'n tekst is opgebouwd. Er worden voorbeelden van schrijfopdrachten en

bijbehorende teksten samen met de leerlingen gelezen en besproken. Leerlingen wordt gevraagd aan te geven welke tekstdelen de inleiding, het midden en het slot van de tekst vormen, en welke signaalwoorden de auteur gebruikt. In een klassengesprek wordt besproken op welke manieren de teksten nog te verbeteren zouden zijn.

Bespreken van de strategie

In de tweede fase wordt ingegaan op hoe schrijvers hun tekst plannen, welke strategieën zij daarbij gebruiken, wat de voordelen zijn van het gebruik van zulke strategieën, en wat het doel is van het leren van de strategie (het schrijven van een goede beschouwende tekst). Vervolgens introduceert de leerkracht de strategieën PLAN en WRITE, en bespreekt iedere stap. Leerlingen maken hiervan aantekeningen.

Voordoen van de strategie

In deze fase demonstreert de leerkracht het gebruik van de strategieën PLAN en WRITE, door zelf hardop denkend een tekst te schrijven en daarbij de strategiestappen uit te voeren. Leerlingen krijgen als het ware een inkijkje in het hoofd van een schrijver.

Memoriseren van de strategie

Tijdens de lessenreeks wordt leerlingen regelmatig gevraagd aan te geven waar de acroniemen PLAN en WRITE voor staan. Ook wordt een quiz gehouden over de betekenis van iedere letter. De bedoeling hiervan is dat leerlingen de strategie internaliseren, en uiteindelijk zelfstandig – zonder ondersteuning – kunnen toepassen tijdens het schrijven.

Ondersteund gebruik van de strategie

In deze fase werken leerlingen in kleine groepjes aan het plannen en schrijven van een beschouwende tekst. Bovenaan een brainstormblad moeten de leerlingen PLAN schrijven, en op een schrijfblad WRITE, waarbij zij iedere letter moeten doorkruisen als zij de betreffende stap hebben afgerond. In klassengesprekken wordt ingegaan op de relatie tussen inleiding en slot, op zinsbouw, woordkeuze, en dergelijke. Ook worden eventuele problemen met het toepassen van de PLAN- en WRITE-strategie besproken.

Verder krijgen leerlingen gelegenheid om hun tekst te herschrijven. Elke leerling leest de tekst van een andere leerling en geeft feedback met behulp van een checklist (zie figuur 3). Aan de hand van de feedback herschrijven leerlingen hun teksten.

Figuur 3. Checklist voor het reviseren (De la Paz & Graham, 2002)

Lees alle punten hieronder door. Zet een + als de tekst aan het punt voldoet, en een ? als de schrijver veranderingen moet aanbrengen.

Ideeën en ontwikkeling

- ☐ Het onderwerp wordt goed uitgewerkt (volgens de opdracht)
- ☐ Ideeën zijn goed uitgewerkt met details.
- ☐ Er worden voorbeelden gegeven, zodanig dat de lezer het onderwerp begrijpt
- ☐ Ideeën zijn helder

Opbouw, eenheid, coherentie

- ☐ Het onderwerp wordt goed aangegeven
- ☐ De schrijver blijft bij het onderwerp
- ☐ Goede opbouw, met heldere inleiding, middenstuk en slot
- ☐ Gebruikt signaalwoorden om zinnen en alinea's met elkaar te verbinden

Woordkeuze

- ☐ Goede woordkeuze: woordgebruik is passend, concreet en gevarieerd
- ☐ Synoniemen zijn juist gebruikt
- ☐ De tekst is prettig leesbaar

— De tekst laat de lezer iets zien van de persoon van de schrijver

Zinsopbouw en grammatica

— De tekst bevat verschillende soorten zinnen, gevarieerd qua lengte en structuur

— De tekst bevat weinig of geen grammaticale fouten, en is makkelijk te lezen.

Zelfstandig gebruik van de strategie

Tijdens de laatste fase oefenen leerlingen zelfstandig met de strategie bij het schrijven van vier beschouwende teksten. De leerkracht geeft langzamerhand steeds minder hulp en ondersteuning, waardoor de verantwoordelijkheid voor het gebruik van de strategie bij de leerling komt te liggen.

1.5. Doorslaggevende ontwerpregels

De focus in de lessenreeks ligt op het leren plannen, schrijven en reviseren van korte, beschouwende teksten. Plannen en reviseren zijn schrijfactiviteiten die kenmerkend zijn voor goede schrijvers en die leerlingen uit zichzelf meestal niet toepassen. Bovendien leren leerlingen hoe zij hun schrijfproces (beter) kunnen reguleren, onder andere door zich doelen te stellen.

Belangrijke ontwerpregels van strategiegericht stelonderwijs zijn voorts:

1. *Expliciete instructie*. De leraar geeft directe, expliciete instructie met veel voorbeelden, niet alleen van schrijfproducten, maar ook van het schrijfproces. De leraar doet hardop denkend de strategiestappen voor.
2. *"Scaffolding"*. Dit houdt in dat de leraar langzamerhand minder ondersteuning geeft, en de verantwoordelijkheid voor het schrijfproces steeds meer bij de leerling terecht komt. Er is sprake van toenemende zelfstandigheid.
3. *Samenwerking*. Het schrijven gebeurt niet louter individueel: tijdens het plannen, schrijven en reviseren werken leerlingen met elkaar samen.
4. *Beheersing als streefdoel*. Leerlingen kunnen grotendeels in hun eigen tempo werken: zij gaan pas door naar een volgende fase als zij de vorige fase beheersen (zgn. 'mastery-based learning').

1.6 Relevante literatuur

De la Paz, S. (1999). Self-regulated strategy instruction in regular education settings: Improving outcomes for students with and without learning disabilities. *Learning Disabilities Research & Practice*, 14(2), 92-106.

De la Paz, S., Owen, B., Harris, K., & Graham, S. (2000). Riding Elvis' motorcycle: Using self-regulated strategy development to PLAN and WRITE for a state writing exam. *Learning Disabilities Research & Practice*, 15(2), 101-109.

De la Paz, S., & Graham, S. (2002). Explicitly teaching strategies, skills, and knowledge: Writing instruction in middle school classrooms. *Journal of Educational Psychology*, 94(4), 687-698.

De La Paz, S. (2007) Managing cognitive demands for writing: Comparing the effects of instructional components in strategy instruction. *Reading & Writing Quarterly: Overcoming Learning Difficulties*, 23(3), 249-266.

Englert, C.S., Raphael, T.E., Anderson, L.M., Anthony, H.M., & Stevens, D.D. (1991). Making strategies and self-talk visible: Writing instruction in regular and special education classrooms. *American Educational Research Journal*, 28(2), 337-372.

Graham, S., & Perin, D. (2007). A meta-analysis of writing instruction for adolescent students. *Journal of Educational Psychology*, 99(3), 445-476.

Graham, S., & Perin, D. (2007). What we know, what we still need to know: Teaching adolescents to write. *Scientific Studies of Reading*, 11(4), 313-335.

Mason, L.H., Harris, K.R., & Graham, S. (2011). Self-Regulated Strategy Development for students with writing difficulties. *Theory Into Practice*, 50(1), 20-27.

Wong, B.Y.L., Butler, D.L., Ficzer, S.A., & Kuperis, S. (1996). Teaching low achievers and students with learning

disabilities to plan, write, and revise opinion essays. *Journal of Learning Disabilities*, 29(2), 197-212.